

«مردم، همانا ماه خدا با برکت، رحمت و مغفرت به سوی شما روی کرده است، ماهی که نزد خدا بهترین ماه‌هاست، روزهایش بهترین روزها، شب‌هایش بهترین شب‌ها و ساعت‌هایش بهترین ساعت‌هاست. ماهی که در آن به ضیافت خدا دعوت شده‌اید... عمل‌های شما در آن پذیرفته می‌شود و دعا‌های شما در آن مستجاب است.»

نذورات مردمی در ماه مبارک رمضان

مروری بر آداب، اعتقادات و نذورات مردم در ماه مبارک رمضان

مهناز وفایی‌پناه*

ماه مبارک رمضان ماه توبه، ماه مواسات، ماه انابه، ماه محو گناهان، ماه صبر، ماه مغفرت، ماه ضیافت‌الله، ماه قیام و ماه اسلام است. ماه مبارک رمضان ماه تولد قرآن، انس با قرآن، ماه بهار قرآن، و ماه شناخت و بهره‌گیری فکری و عملی از قرآن است. ماهی که اوج آن در شب‌های قدر تجلی می‌یابد؛ شب‌هایی که سفیران نور از آسمان به زمین می‌آیند و نزد امام زمان (عج) زانوی ادب بر زمین می‌زنند؛ شب‌هایی که تا سپیده سرشار از سلامت، رحمت و برکت است. ماهی که با عید فطر به پایان می‌رسد. عیدی که ره‌آورد آن بازگشت به خویشتن از راه پیروزی بر طاغوت نفس است.

باتوجه به اهمیت ماه رمضان در اسلام، این ماه در فرهنگ عامه ایران نیز جایگاه ویژه‌ای دارد و نزد مردم تمام شهرها، ماهی مقدس به‌شمار می‌رود. از جمله آداب و رسوم و اعتقادات مربوط به این ماه، نذورات مختلفی است که مردم به آن اهتمام ویژه دارند. آنچه در این مختصر می‌آید، گزارشی است که از بررسی ۲۱۳ سند آرشیو واحد فرهنگ مردم پیرامون نذورات ماه مبارک رمضان به دست آمده است.

از نظر فقه شیعی، نذر به مجرد نیت منعقد نمی‌شود، بلکه حتماً باید پیش از آن «صیغه نذر» جاری گردد. یعنی فرد نذرکننده انجام فعلی یا ترک فعلی را برای رضای خدا بر ذمه گیرد.

*. کارشناس ادبیات عربی

تعریف نذر

نذر در اصطلاح آن است که چیز غیرواجب (صدقه، روزه، طعام، فاتحه به روح بزرگان و...) را بر خویش واجب گردانی؛ «نذراً، اوجب علی نفسه مالیس بواجب»^۱. بنابراین نذر عبارت از آن است که کسی برای برآورده شدن حاجتی از سوی خدا باخدای خود پیمان ببندد که اگر حاجت وی برآید، برای رضای او عملی ویژه را انجام دهد و با ترک کند. از نظر فقه شیعی، نذر به مجرد نیت منعقد نمی‌شود، بلکه حتماً باید پیش از آن «صیغه نذر» جاری گردد. یعنی فرد نذر کننده انجام فعلی یا ترک فعلی را برای رضای خدا بر ذمه گیرد^۲ و صیغه نذر را به این صورت ادا کند: اگر به مقصود خود موفق شوم برای رضای خداوند نذر می‌کنم که چنین کنم یا فلان عمل را ترک کنم. این گونه نذر را نذر مشروط گویند و هرگاه شرطی در کار نباشد، نذر را نذر تبرعی می‌نامند.^۳

نذورات

هر آنچه را که نذر کننده قادر به انجام آن باشد و اطاعت و عبادت و یا خشنودی خدای متعال در آن باشد و یا اینکه شرع آن را مستحب کرده باشد، در حیطه نذورات قرار می‌گیرد؛ مانند: نماز، حج، عیادت بیماران، زیارت مؤمنان و ... .

هرآنچه را که نذرکننده قادر به انجام آن باشد و اطاعت و عبادت و یا خشنودی خدای متعال در آن باشد و یا اینکه شرع آن را مستحب کرده باشد، در حیطه نذورات قرار می‌گیرد؛ مانند: نماز، حج، عیادت بیماران، زیارت مؤمنان و ... .

نذر در قرآن

کلمه نذر در چهار سوره قرآن آمده است که عبارتند از:

- ۱- آیه دویست و هفتادم در سوره بقره، ۲- آیه هفتم در سوره دهر، ۳- آیه سی و پنجم در سوره آل عمران و ۴- آیه بیست و ششم در سوره مریم.

با استفاده از کتب تفسیری، مهمترین مسائلی که در این آیات درباره نذر به آنها پرداخته شده است، عبارتند از:

- ۱- خداوند به کمیت و کیفیت نذرها هرچند هم که اندک باشد، آگاهی دارد.
- ۲- پاداش الهی به نذرهای بندگان هر چند هم که اندک باشد، تعلق می‌گیرد.
- ۳- خداوند یاور وفاکنندگان به نذر است.
- ۴- نذر مشروعیت دینی و الهی دارد.
- ۵- وفا کردن به نذر یکی از اوصاف و اعمال ابرار است.
- ۶- وفای به نذر واجب است.

۷- وفا نکردن به نذر ظلم است، بنابراین بر تارکان نذر عقوبت مترتب می‌شود و از یاری خداوند محروم می‌گردند.

تعریف رمضان

از بیان استادان ادبیات و لغت چنین مستفاد می‌شود که رمضان از «رَمَض» گرفته شده است و در معنای «رمض» آمده است:

۱- «رمض» به معنای بارانی است که در فصل پاییز می‌بارد و سطح زمین را از غبار و آلودگی می‌زداید. از این رو این ماه را رمضان گویند، چون روح و روان را از آلودگی‌ها و ناپاکی‌ها پاک می‌سازد.

۲- واژه رمضان را از «رمض» و «رمضاء» دانسته‌اند که به معنای سنگ و ریگ‌های سوزانی است که بر اثر تابش مستقیم خورشید بر آنها، سوزان شده‌اند.^۴ بنابراین به این ماه مبارک رمضان می‌گویند، چرا که این ماه با ویژگی‌هایی که دارد، ریشه‌ها، عوامل گناه و انحراف را می‌سوزاند و موانع و دست‌اندازهای راه تکامل را از سر راه برمی‌دارد و زمینه خوبی را برای پاکسازی و بهسازی انسان فراهم می‌کند.

باتوجه به وسعت و پراکندگی نقاط مختلف کشورمان و تنوع ویژگی‌های فرهنگی آنان، آداب و رسوم مربوط به نذورات ویژه این ماه مبارک در چهار بخش جداگانه بررسی می‌شوند.

الف: نذورات قبل از ماه مبارک رمضان

در کته‌سر گیلان برای رفع بیماری و گرفتاری، چند روز مانده به ماه مبارک رمضان نذر می‌کنند که آتش «صدیقه طاهره» بپزند. برای این کار خانواده‌هایی که توانایی مالی داشته باشند مواد آتش را خودشان تهیه می‌کنند ولی افرادی که از توانایی مالی خوبی برخوردار نباشند، با گرفتن کیسه‌ای در دست تمامی مواد لازم برای تهیه آتش را از اهالی می‌گیرند.^۵

اهالی فرنگ خمین برای روا شدن حاجتشان و رفع مشکلات معمولاً نذر می‌کنند که سه روز قبل از ماه مبارک رمضان را روزه بگیرند. مثلاً اگر

۲- واژه رمضان را از «رمض» و «رمضاء» دانسته‌اند که به معنای سنگ و ریگ‌های سوزانی است که بر اثر تابش مستقیم خورشید بر آنها، سوزان شده‌اند. بنابراین به این ماه مبارک رمضان می‌گویند، چرا که این ماه با ویژگی‌هایی که دارد، ریشه‌ها، عوامل گناه و انحراف را می‌سوزاند و موانع و دست‌اندازهای راه تکامل را از سر راه برمی‌دارد و زمینه خوبی را برای پاکسازی و بهسازی انسان فراهم می‌کند.

مسافرشان به سلامت از سفر بازگردد یا خداوند به آنها اولاد عطا کند و یا زیارت قبور مطهر ائمه علیهم‌السلام را نصیبشان گرداند، سه روز مانده به ماه مبارک رمضان را روزه می‌گیرند.^۶

ب : نذورات مربوط به ماه مبارک رمضان

در ملایر زنانی که نذر دارند، در مسجد سفره حضرت رقیه می‌اندازند. در این سفره یک یا دو نان لواش خرد شده مخلوط با آجیل قرار می‌دهند و در چهار گوشه سفره در حالی که زنان دور آن نشسته‌اند، شمع روشن می‌کنند و مشغول خواندن دعا و قرآن می‌شوند. پس از خواندن دعا و قرآن آجیل‌ها را در سینی می‌گذارند و توسط خادم مسجد بین افرادی که در مسجد هستند، تقسیم می‌کنند.^۷

در ایزد خواست آباده فارس افرادی که حاجتی داشته باشند، برای برآورده شدن آن، نذر ختم انعام می‌کنند.

برای این کار از چند نفر که در خواندن قرآن تبحر دارند، دعوت می‌کنند. هنگام خواندن قرآن، مقداری نمک، چند قرص نان و چند ظرف آب در سینی بزرگی می‌گذارند و در مجلس قرار می‌دهند، پس از خواندن سوره انعام افراد روزه خود را با خوراکی‌هایی که در سینی قرار دارد، باز می‌کنند و نان‌های باقیمانده را در سفره نان قرار می‌دهند تا برکت پیدا کند. در ادامه، صاحب مجلس سفره افطار پهن می‌کند و میهمانان بعد از خوردن افطاری،

اهالی فریق خمین برای روا شدن حاجتشان و رفع مشکلات معمولاً نذر می‌کنند که سه روز قبل از ماه مبارک رمضان را روزه بگیرند. مثلاً اگر مسافرشان به سلامت از سفر بازگردد یا خداوند به آنها اولاد عطا کند و یا زیارت قبور مطهر ائمه علیهم‌السلام را نصیبتان گرداند، سه روز مانده به ماه مبارک رمضان را روزه می‌گیرند

مجلس را ترک می‌کنند.^۸

اهالی محمودآباد کاشان اگر مریضی داشته باشند که تا یک سال خوب نشده باشد، برای شفای مریض خود نذر می‌کنند که در ماه مبارک رمضان آش حضرت فاطمه (س) بپزند.^۹

از نذورات مردم فریق خمین در ماه مبارک رمضان، ختم سی جزء قرآن و دادن حلیم است که نذر حلیم معمولاً برای سلامتی افراد خانواده داده می‌شود.^{۱۰}

در خرمشهر قبلاً رسم بود افرادی که فرزند پسر می‌خواستند، نذر می‌کردند که در طول ماه مبارک رمضان مردم را برای خوردن سحری بیدار کنند. به این شکل که یک پیت حلبی به گردن خود می‌آویختند و با چوب به آن ضربه می‌زدند مردم را بدین شکل بیدار می‌کردند که البته این رسم هم اکنون از بین رفته است.^{۱۱}

اهالی دیوان دره کردستان در این ماه، آش نذری و نان کلوچه بین فقرا تقسیم می‌کنند. همچنین برخی از افراد خیر، گوسفند هفت‌ساله‌ای را ذبح و گوشت آن را به فقرا می‌دهند که این عمل در بین مردم به «خیرات هفتم» مصطلح شده است.^{۱۲}

در سمیرم اصفهان هر کس نذری دارد، هنگام غروب نذر خود را بین همسایگان تقسیم می‌کند. از جمله نذورات، نوعی نان است که اگر از آرد گندم درست شده باشد، به آن «تاپتاپو - aptâpu» و اگر آرد جو باشد به آن «سوتک - sutak» می‌گویند. نان دیگری نیز به نام «چَلپَک - çalpak» است که بیشتر افرادی که وضع مالی نسبتاً خوبی دارند، این نان را نذر می‌کنند. حلوا از دیگر نذورات این منطقه است که از آرد، روغن حیوانی، خرما، بادام، شیره انگور، دارچین و زنجبیل تهیه می‌شود.^{۱۳}

آخرین چهارشنبه ماه، مبارک رمضان

در آخرین چهارشنبه ماه مبارک رمضان نیز مردم نذورات مختلفی دارند. برای مثال، مردم نائین عصر آخرین چهارشنبه ماه مبارک رمضان در خانه‌هایشان مقداری گندم، عدس، لوبیا و باقلا می‌پزند و به آن زردچوبه اضافه می‌کنند، به طوری که کاملاً زرد شود. افرادی که استطاعت مالی دارند، برنج می‌پزند و با حلوا، خرما و نان زرد در سینی می‌گذارند و به امامزاده و یا قبرستان می‌برند.^{۱۴}

شب پانزدهم ماه مبارک رمضان

در طالقان، در شب پانزدهم ماه مبارک رمضان، زن‌ها به عنوان نذر قند و چای، خرما، نفت و یا ذغال سماور به مسجد می‌برند که این کار تا پایان ماه مبارک ادامه دارد.^{۱۵}

اهالی خرم‌دره زنجان بعد از اینکه حاجتشان برآورده شد، در نیمه ماه مبارک آجیل مشکل‌گشا می‌دهند. این آجیل شامل نخودچی، تخمه شور، خرما، آب‌نبات، انجیر، توت خشک و کشمش بی‌دانه است که در مسجد بین زنان تقسیم می‌شود. همچنین هنگام تقسیم آجیل مشکل‌گشا در مسجد نیز حرفی زده نمی‌شود و فردی که آجیل را برمی‌دارد، باید یک حمد به نام حضرت امیرالمؤمنین (ع) بخواند.^{۱۶}

آخرین جمعه ماه مبارک رمضان

در مورانی خرم‌آباد، در آخرین جمعه مبارک رمضان، هرکس هر جاجتی داشته باشد، مبلغی پول و با یک بزغاله و یا یک بره نذر می‌کند. چنانچه نذرش برآورده شد، پول نذری را به کسی که ناتوان است ولی نماز می‌خواند و روزه می‌گیرد، می‌دهد و گوشت بزغاله و یا بره را بین مردم تقسیم می‌کند.^{۱۷}

نذرهای مردم کاشان در آخرین جمعه ماه مبارک رمضان، نان شیرمال و ترحلواست که بین بستگان و همسایه‌ها تقسیم می‌شود و دیگری آجیل مشکل‌گشاست (ذرت بو داده، نخودچی،

کشمش، مغز پسته، فندق، بادام و تخمه کدو) که برای رفع مشکلاتشان نذر می‌کنند. این آجیل باید هفت نوع باشد و بر هرنوع، جداگانه دعا می‌خوانند و بعد همه را باهم مخلوط و بین مردم پخش می‌کنند و هرکسی که این آجیل را برمی‌دارد، باید یک حمد و قل هوالله بخواند و کسی که نذر دارد این ابیات را می‌خواند:

یا علی حلال مشکلات تویی
مشکل دارم از برای خدا

یا علی کشتی نجات تویی
یا علی مشکل مرا بگشا^{۱۸}

آخرین روز ماه مبارک رمضان

زن‌های کازرون در آخرین روز ماه مبارک رمضان هرکدام هر حاجتی که داشته باشند، به ویژه آنهایی که بچه‌دار نمی‌شوند، ابتدا در مجلس ختم قرآن نذر می‌کنند و دعا می‌خوانند، سپس سفره‌ای در همان مجلس پهن می‌شود و هر کس که نذری داشته باشد یک دسته شمع، یک متر پارچه، یک شیشه آب، مقداری حنا و شیرینی در سفره می‌گذارد. ابتدا شمع‌ها را روشن می‌کنند و بعد پارچه را با دست می‌دوزند تا ان‌شاء... وقتی صاحب نذر، بچه‌دار شد، این لباس را به فرزند خود بپوشاند. در ادامه، آب داخل شیشه حنا و شیرینی را تقسیم می‌کنند و چنانچه صاحب نذر سال بعد بچه‌دار شود، باید سه تا هفت سال برای بچه خود در همان مجلس لباس بدوزد.^{۱۹}

شب قدر شب قدرشناسی است، قدر خویش، قدر خدا، قدر قرآن، قدر بیداری و به راه افتادن و رسیدن و همه اینها برخاسته و روئیده از کلمه «احیا» است، یعنی زنده کردن، زنده‌داری، بیداری و احیاگری.

در تربت جام، در آخرین شب ماه مبارک رمضان که به «الفه - alfahe» موسوم است، حلوازی نذری می‌پزند و به مسجد می‌برند و عقیده دارند و ثواب نذوراتشان به مرده‌ها می‌رسد.^{۲۰} در یزد، مردم در روزهای آخر ماه مبارک رمضان برای آنکه خود و خانواده‌هایشان در سال آینده سالم باشند و بتوانند روزه بگیرند، پول و پارچه و یا چیزهای دیگر نذر می‌کنند که به سادات و یا مستحقان بدهند.^{۲۱}

ج: نذورات مربوط به شب‌های قدر

قدر در لغت یعنی اندازه‌کردن چیزی، فرمان، حکم، سرنوشت و تقدیر^{۲۲}. شب قدر، شب وصل است، شب رسیدن و یافتن، شب بیدار ماندن و گریستن، شب دیدن و شناختن، شب قدر شب قدرشناسی است؛ قدر خویش، قدر خدا، قدر قرآن، قدر بیداری و به راه افتادن و رسیدن و همه اینها برخاسته و روئیده از کلمه «احیاء» است، یعنی زنده‌کردن، زنده‌داری، بیداری و احیاگری.

نذورات شب نوزدهم ماه مبارک رمضان

در سنگر سمنان در شب نوزدهم هرکس نذری داشته باشد، آن را برای امیرالمؤمنین ادا می‌کند. عده‌ای قربانی می‌کنند و به خویشان و فقیران غذا می‌دهند. برخی آتش رشته می‌پزند و به همسایه‌ها و فقرا می‌دهند و عده‌ای نیز ۱۰ من آرد را خمیر می‌کنند و در آن گردو می‌ریزند و نان می‌پزند. پس از پختن نان، به هر خانواده سه نان به نام الله، محمد (ص) و علی (ع) می‌دهند تا نذرشان ادا شود.^{۲۳}

در قم در شب نوزدهم کسانی که نذر دارند به هنگام خواندن دعای جوشن کبیر، برای اموات خود خرما و زولبیا بین احیاداران خیر می‌کنند و کسانی هم که نذرها را می‌خورند، فاتحه‌ای برای صاحب نذر می‌فرستند.^{۲۴}

نذورات شب بیست و یکم ماه مبارک رمضان

در شهر کازرون فارس برخی از اهالی برای برآورده شدن حاجتشان نذر می‌کنند که هر سال یا چند سال، در شب قتل امیرالمؤمنین علی (ع) یک یا چند خروس را به خانه یکی از برگزارکنندگان احیا ببرند تا در هنگام تهیه خورش سفره احیا از خروس نذری استفاده کنند.^{۲۵}

در سنگر سمنان در روز بیست و یکم ماه مبارک رمضان کسانی که نذر دارند، بین مردم نان به همراه محصولات لبنی (پنیر یا ماست چکیده) تقسیم می‌کنند. البته این کار را بین نمازهای صد رکعتی شب بیست و یکم انجام می‌دهند.^{۲۶}

در سامن ملایر در روز بیست و یکم ماه مبارک رمضان نذرها باید قبل از غروب آفتاب ادا شود. بدین شکل که مقداری خرما و یا نقل در بشقابی می‌گذارند و به رهگذران تعارف می‌کنند، کسانی هم که خرما یا نقل را برمی‌دارند، نباید راه بروند بلکه باید بایستند و سوره حمد و قل هو الله احد را تا آخر بخوانند و ثواب آن را نثار خیرات کننده بکنند.^{۲۷}

نذورات شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان

اهالی خوانسار شب‌های ۱۹، ۲۱ و ۲۳ ماه مبارک رمضان را شب‌های «تیغ» می‌نامند، زیرا حضرت علی (ع) با تیغ کین ابن ملجم شهید شدند. این شب‌ها را در مسجد به شب زنده‌داری می‌گذرانند و خرج شب احیا را که عبارت است از قند و چای، ذغال، خرما و نقل، شخصی که حاجتی یا نذری داشته باشد، می‌پردازد.^{۲۸}

در کاشان در شب بیست و سوم مردم افطاری می‌دهند و این افطاری بیشتر به صورت آش یا حلیم است.

در بهبهان کسی که نذری دارد، به هنگام سحر، غذایی که معمولاً برنج و خورش است، به مسجد می‌آورد و هرکس به نوبه خود به مسجد می‌آید و سحری می‌خورد، البته این موضوع قبلاً از طریق خطیب محل به اطلاع عموم رسانده می‌شود.^{۲۹}

بعضی از مردم داراب شیراز برای برآورده شدن حاجتشان درختهایی مثل گردو، انجیر، نخل، انار و... را وقف می‌کنند یا میوه آن را بین احیاکنندگان در مسجد تقسیم می‌کنند و یا درآمد حاصل از فروش محصولات آنها را برای مخارج شب احیا صرف می‌کنند.^{۳۰}

نذورات شب بیست و هفتم ماه مبارک رمضان

در طالقان شب بیست و هفتم را شب «برات (barât)» می‌گویند. در این شب مردم طالقان خیرات و نذر و نیاز زیادی می‌کنند و برای آموزش اموات و شفای بیماران دعا می‌خوانند.^{۳۱}

مردم شهر کرد در روز بیست و هفتم (روز کشته شدن ابن ملجم) باید به حمام بروند و خضاب کنند و نذر حنای مراد کنند. به این ترتیب که مقداری حنا در ظرفی می‌ریزند و آن را بدون اینکه خیس کنند با دستمال می‌پوشانند و به امامزاده می‌برند و هرکس که ظرف حنای مراد دارد، آن را با هفت نفر که حنا دارند، عوض می‌کند، آنگاه حنا را به خانه می‌برند و خیس می‌کنند و به سر و صورت و پای خود می‌مالند.^{۳۲}

در نهاوند نذری که در ماه مبارک رمضان بسیار رواج دارد، نذر «شادیونه - šâdiyune» است. کسانی که کسالت یا گرفتاری دارند، در روز بیست و هفتم به شاهزاده محمد می‌روند و این نذر را انجام می‌دهند و هنگامی که دعایشان مستجاب شد، کسی که در امامزاده از کفش‌های زائران مواظبت می‌کند، طبل به دست می‌گیرد و به پشت بام امامزاده می‌رود، سه بار دور گنبد می‌چرخد و طبل می‌زند و کسی که نذر کرده است، به او پول می‌دهد که به این کار «شادیونه» می‌گویند.^{۳۳}

نذورات عید فطر

در ارومیه کسانی که نذر دارند، در روز عید فطر در مسجد پس از خواندن نماز عید، بین مردم خرما، نقل و عطر پخش می‌کنند.^{۳۴}

در کازرون فارس افرادی که مشکل داشته باشند، معمولاً نذر می‌کنند که بعد از نماز عید فطر شربت و شیرینی بین مردم پخش کنند.^{۳۵}

در سقاتالار بابل در روز عید فطر شبیه‌خوانی انجام می‌شود و مردم به عنوان نذری به شبیه‌خوانان پول و پارچه دست‌بافت محلی می‌دهند و بعضی از مردم که فرزند مریمی داشته باشند، با دادن پول و پارچه به شبیه‌خوانان، از آنها می‌خواهند که برای کودک بیمارشان دعا بخوانند.^{۳۶}

جدول آماری نذورات مردمی:

بررسی ۲۱۳ سند مربوط به نذورات ماه مبارک رمضان نشان می‌دهد که نذورات این ماه طیف وسیعی از خوراکی‌ها و اشیا را دربر می‌گیرد که عناوین و درصد آنها در جدول زیر آمده است.

ردیف	نوع نذر	درصد	ردیف	نوع نذر	درصد
۱	حلوا	۱۴/۵	۱۵	شکرپنیر	۱/۵
۲	نان ۱	۱۴	۱۶	پول ۵	۱/۵
۳	خرما	۱۲	۱۷	مغز(پسته، فندق، گردو)	۱/۵
۴	آش ۲	۸	۱۸	گدایی	۱/۲
۵	غذای سحری و افطاری ۳	۶	۱۹	نخودوکشمش	۱/۲
۶	آجیل مشکل‌گشا	۴/۴	۲۰	سوخت ۶	۱/۲
۷	شربت	۴	۲۱	پشمک	۱
۸	نقل	۴	۲۲	روزه پیش از رمضان	۱
۹	قندوچای	۳/۷	۲۳	زولبیا	۱
۱۰	قربانی ۴	۳/۵	۲۴	شیر	۱
۱۱	شیرینی	۲/۵	۲۵	گلاب	۱
۱۲	حنا	۲	۲۶	وقف درختان میوه	۱
۱۳	سفره حضرت رقیه (س)	۲	۲۷	متفرقه ۷	۳/۵
۱۴	حلیم	۱/۸		جمع درصد	۱۰۰

- ۱- نان جو، نان پنیرف نان حلوا، نان روغنی، نان و ماست و...
- ۲- آش امام‌حسین (ع)، صدیقه طاهره، پنج‌تن، جو، رشته و...
- ۳- زرشک‌پلو، ته چین زعفران، خورش قیمه، خورش بادمجان، خورش فسنجان و...
- ۴- بزغاله، گوسفند
- ۵- دادن پول به فقرا و یا واعظ برای خواند روضه
- ۶- هیزم، نفت، زغال برای مساجد
- ۷- ختم قرآن، پارچه، بیدار کردن مردم برای سحر، روشن کردن شمع در چهل منبر، خروس، یخ در بهشت، میوه، کشمش دم سبز، تهیه وسایل مسجد (دیگ، فرش و چراغ)

در بررسی اسناد مربوط به نذورات ماه مبارک رمضان مسائل مهمی به چشم می‌خورد که برخی از جلوه‌های آن به شرح زیر است:

۱- کمک به فقرا و اعطای نذر به این قشر در این ماه گسترده می‌شود، چرا که کمک به فقرا و اطعام آنان در واقع یکی از کارهای برجسته عبادات... و ابرار است که در درگاه الهی ارزش ویژه‌ای دارد و زینت اولیای الهی است. کمک به فقیر رحمتی است که خداوند متعال برای بشر فرستاده و آن رحمت را وسیله تقریش قرار داده است.

حضرت امام صادق (ع) می‌فرماید: «آنچنانکه برادری از برادر دیگرش عذرخواهی می‌کند، خداوند عزیز و جلیل در روز قیامت از بنده مؤمنی که در دنیا محتاج بوده است عذرخواهی می‌کند و می‌فرماید: به عزت و جلالم سوگند که من تو را به خاطر ذلت و پستی فقیر نساختم، پرده را بردار و ببین که چه عوضی برایت فراهم کرده‌ام. این بنده نظر می‌کند به آنچه خداوند متعال به او داده است و می‌گوید: «پروردگارا من در این معامله ضرر نکرده‌ام».^{۳۷}

در روایات اسلامی به اطعام فقرا تأکید بسیار شده است. شایان توجه است که این تأکید تنها شامل نیازمندان و گرسنگان نمی‌شود، بلکه در بعضی روایات به صراحت آمده است که اطعام مؤمنان هرچند بی‌نیاز باشند، همچون آزاد کردن برده است و این نشان می‌دهد که هدف از این کار علاوه بر رفع نیازمندی‌ها، جلب محبت، تحکیم پیوندهای دوستی و صمیمیت و ایجاد روح سخاوت است.

در این ماه مبارک میهمانی دادن، بخشیدن مال و هدیه دادن و احسان و نیکی فواید روشنی است که در پرتو چشیدن گرسنگی گرسنگان و تجربه احتیاج و نیازمندی نیازمندان به دست می‌آید. ۲- حضور گسترده روزه‌داران به هنگام افطار و سحر در مسجد. خانه خدا مکانی برای خلوت عبد با معبود و حضور خالصانه در پیشگاه دوست است.

مسجد این مقدس‌ترین مکان موجود، امکان آرامشی رؤیاگونه و خلوتی پرمعنا را فراهم می‌سازد تا آدمی در این زندان سرد و بی‌روح جسم نمیرد و به خویشتن برگردد و خود را دریابد و در خدمت هم‌نوع برای رضای حق تلاش کند.

در حدیث قدسی آمده است: «آگاه باشید که مساجد، خانه‌های من روی زمین‌اند، پس خوشا به حال بنده‌ای که در خانه خود تطهیر کند (وضو سازد) سپس مرا در خانه‌ام زیارت نماید».^{۳۸}

۳- زمان‌ها و روزهای خاص برای ادای نذر:

الف روز چهارشنبه: جابر بن عبدالله انصاری (ره) این گونه روایت کرده است که «در جنگ احزاب (خندق) حضرت رسول (ص) روزهای دوشنبه و سه شنبه علیه کفار دعا کرد و در روز چهارشنبه بین ظهر و عصر [دعا] مستجاب شد که در نتیجه آن، خوشحالی در چهره حضرت نمودار شد و من هرگاه مشکلی برایم پیش آمد در این وقت دعا کردم و دعایم مستجاب و مشکلم برطرف شد.»^{۳۹}

ب - شب و روز جمعه: جمعه گرانقدرترین روزهای هفته و یا عظمت‌ترین آنها نزد خداوند و روز استجاب دعاست.

ج - وقت نماز عشا: از رسول خدا (ص) روایت است که فرمود: «هریک از شما حاجتی دارد آن را به هنگام نماز عشا طلب کند، زیرا این مخصوص شماست و به امت‌های پیش از شما داده نشده است.»^{۴۰}

د - شب پانزدهم: که میلاد دومین گل گلستان امامت و چهارمین معصوم از خاندان عصمت، امام حسن (ع) است. امامی که در آرامش و خلوص و در کرم بخشش و در حلم و بردباری یگانه روزگار است.

ه - شب‌های قدر: که در آن دریچه رحمت خداوندی به سوی زمینیان باز است و باران رحمت الهی در این شب‌ها مزرعه دل مؤمنان را آبیاری می‌کند و گلستانی از نور و معرفت پدید می‌آید و چهار شب است؛ شب نوزدهم ماه مبارک رمضان که برابر است با ضربت خوردن علی بن ابی طالب (ع)، شب بیست و یکم ماه مبارک رمضان که شب یتیمی امت اسلامی و شهادت مقتدای مؤمنان و سید مظلومان است، شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان که سومین روز شهادت اولین شهید محراب است و شب بیست و هفتم ماه مبارک رمضان که گفته شده است این روز، روز کشته شدن ابن ملجم و قصاص این ملعون و شقی توسط امام حسن (ع) و روز شادی و سرور است.

و - عید فطر: که روزه‌داران پس از یک ماه مبارزه با نفس و پالایش روح و جسم است جاذبه‌های دنیوی در بازگشتی پیروزمندانه به شادی و سرور می‌پردازند و از مردگان نیز غافل نمی‌شوند و با حضور بر سر مزارها، نذرهای خود را که غالباً به شکل حلوا و خرماست، ادا می‌کنند. چرا که دیدن مقایر عزیزان از دست رفته، خود نوعی انتباه است که علاوه بر استحکام پیوند و ارتباط با خداوند، به ایجاد وحدت و آرامش به وجود می‌آورد.

۴- وجود برخی از سنت‌های خوب و پسندیده اسلامی همچون وقف درختان میوه، زمین و اعطای محصولات به سحرخیزان و فقرا که برای نذرکننده آن ثوابی دائمی به دنبال دارد.

پی‌نوشت‌ها

- ۱- قریشی، سیدعلی اکبر، قاموس قرآن، نشر دارالکتب الاسلامیه، جلد ۷، بی‌تا، ص ۴۱.
- ۲- امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ترجمه علی اسلامی، دفتر انتشارات اسلامی، جلد ۳، بی‌تا، صص ۲۰۴ و ۲۰۵.
- ۳- خزائلی، محمد، احکام قرآن، چاپ سوم، سازمان انتشارات جاویدان، ۱۳۵۸، ص ۱۲۳.
- ۴- محمدی اشتهاردی، محمد، معارف در مناسبت‌های اسلامی، چاپ اول، نشر برهان، ۱۳۷۶، ص ۶۸.
- ۵- عابدی، محمدعلی (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، کته سر، گیلان، ۱۳۴۹.
- ۶- شاه‌محمدی، محمد (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، فرنگ، خمین، ۱۳۴۹.
- ۷- احمدی، شمس‌الله ملک (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، ملایر، ۱۳۴۸.
- ۸- رنجبر، حسن (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، ایزد خواست، آباده، فارس، ۱۳۴۸.
- ۹- مومنی یزدلی، رحمت‌الله (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، محمودآباد، کاشان، ۱۳۵۶.
- ۱۰- شاه‌محمدی، محمد (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، فرنگ، خمین، ۱۳۴۸.
- ۱۱- بی‌نام، (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، خرمشهر، خوزستان، بی‌تا.
- ۱۲- آقاییف روح‌الله (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، دیوان دره، کردستان، ۱۳۷۷.
- ۱۳- سامی، ایرج (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، سمیرم، ۱۳۴۸.
- ۱۴- اجلالی، نهفته (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، طالقان، ۱۳۴۶.
- ۱۵- جلیلی، پروین (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، خرم‌دره، زنجان، ۱۳۴۸.
- ۱۶- یغمایی، همایون (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، نائین، ۱۳۴۸.
- ۱۷- دیناروند، رضاعلی (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، مورانی، خرم‌آباد، ۱۳۴۹.
- ۱۸- شریف، عذرا (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، کاشان، ۱۳۵۱.
- ۱۹- داودی، شکرالله (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، کازرون، ۱۳۴۹.
- ۲۰- جامی‌الاحمدی، طیبه (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، تربت جام، ۱۳۴۸.
- ۲۱- فرهمند، مه‌ری (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، یزد، ۱۳۴۹.
- ۲۲- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، جلد ۱۱، ۱۳۷۷، ص ۱۷۴۶۰.
- ۲۳- مصباحی، فرخ (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، سنگسر، سمنان، ۱۳۵۱.
- ۲۴- یزدیان، ابوالفضل (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، قم، ۱۳۴۷.
- ۲۵- مظلوم‌زاده، محمد مهدی (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، کازرون، فارس، ۱۳۴۸.
- ۲۶- نورانیان، فاطمه (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، سنگسر، سمنان، ۱۳۴۹.
- ۲۷- رستمی، حسین (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، سامن، ملایر، ۱۳۵۰.
- ۲۸- درجزنی، محمدتقی (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، خوانسار، ۱۳۴۸.
- ۲۹- وحیدیان، بندر (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، بهبهان، ۱۳۴۹.
- ۳۰- منصوری، کرامت‌الله (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، داراب، شیراز، ۱۳۵۱.
- ۳۱- نظری، علی (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، طالقان، ۱۳۴۸.

- ۳۲- جناب، انیس (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، شهرکرد، ۱۳۴۸.
- ۳۳- همتی، غلامرضا (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، نهاوند، ۱۳۴۶.
- ۳۴- جلیل‌زاده، محی‌الدین (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، ارومیه، ۱۳۴۶.
- ۳۵- مؤمنی، بهتری (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، کازرون، ۱۳۴۸.
- ۳۶- بیکی فیروزجائی، رضا (همکار افتخاری فرهنگ مردم)، سقاتالار، بابل، ۱۳۴۸.
- ۳۷- حلی، فهد. شیخ احمد، جمال السالکین، آئین بندگی و نیایش، ترجمه عدّه‌الداعی، چاپ اول، نشر بنیاد معارف اسلامی، قم، ۱۳۷۵، ص ۱۹۵.
- ۳۸- همان، ص ۱۹۳.
- ۳۹- همان، ص ۷۳.
- ۴۰- همان، ص ۷۳.